

GYVIEJI ARCHYVAI

Žmonės KGB pinklėse

Lietuvos ypatingajame archyve saugomas Lietuvos KGB (Lietuvos Valstybės saugumo komiteto) literinės bylos Nr. 1270 antrasis tomas – „Kontržvalgybinio darbo kovai su priešo žvalgybos ir kitų spectarnybų ardomąja veikla Varėnos rajone organizavimas. Asmenų, apsilankusių kap.[italistinių] šalių pasiuntinybėse ir turėjusių kontaktus su užsieniečiais, susirašinėjančiais su užsieniu ir gavusiais iš svetimų žmonių įvairius siuntinius, medžiaga.“ Byla (f. K-1, ap. B/n-1, b. 215) pradėta kaupti 1984 m. gegužės 23 d. ir baigta 1990 m. gegužės 29 d. (šią dieną ją pasirašęs Varėnos KGB operigaliojimo majoras I. Zinkevičius). Tačiau byloje yra duomenys apie dešimtis nuo 1963 m. saugumo sektų mūsų rajono žmonių. Apie kai kuriuos žmones surašyta po kelias skirtingų metų pažymas. Byloje yra 198 dokumentai. Kartais vienų saugumiečių raštuose pateikiamų žinių tikrumą dar patvirtindavo kiti, dažnai pareigomis ir laipsniais žemesni darbuotojai, pvz., papulkininkio raštą viza „Tikra“ patvirtindavęs vyresnysis leitenantas... Pateikiamame rašinyje informacija gerokai patrupinta. Praleisime daugelį žmonių, gyvenusių dabar Druskininkų savivaldybei priklausančioje anų metų mūsų rajono dalyje, taip pat Alytuje. Dokumentuose klaidingai parašytos pavardės ar vietovardžiai šen ten pataisyti, nors rašybos įtarimus keliančių vietų pasilikę gana daug. Saugumo agentų ir šaltinių vardus ar pavardes rašome be kabučių. Nerašome daugelio žmonių gimimo metų, tėvų vardų ir tikslų adresų, telefonų numerių, praleidžiame saugumiečių visur nurodomus automobilių valstybinius numerius, mašinų spalvą. Dažnai praleisime dokumentuose besikartojančius pareigūnų titulus, karinius laipsnius ir kt. (per kalbamus metus kai kurių karininkų pareigos ir laipsniai keitėsi). Kone visi dokumentai rašyti rusų kalba. Kaip sako pats bylos pavadinimas, joje nėra žinių apie asmenis, kuriuos saugumas sekė ir persekiojo už antitarybinę veiklą; ta saugumiečių požiūriu rimtesnė medžiaga telkta atskirai

tikrumą dar patvirtinęs KGB Varėnos r. operatyvinis įgaliotinis vyr. leitenantas S. Sinkevičius.

*KGB Varėnos r. operigaliojimo Grigas kažkuriais metais yra surašęs pažymą apie tai, kad po trijų mėnesių lankymosi Anglijoje birželio 5 d. į Valkininkų gelež. stotį sugrįžo Genovaitė Žilinskaitė, g. 1935 m. Į Angliją buvo išvažiavusi gydytis pas tėvą Joną Žilinską, kurį karo metais vokiečiai išvežė darbams į Vokietiją, o jis paskui išvyko į Angliją ir gyveno Lico mieste. Dirbo metalo dirbinių fabrike, gyveno su antrąja žmona, 24 metais jaunesne angle (J. Žilinsko pirmoji žmona gyveno Ukmergės rajone). Vietos lietuvių laikraštyje pasirodė žinutė, kad iš Lietuvos, iš Varėnos krašto, G. Žilinskaitė atvyko gydytis. Buvo linkima jai pasveikti ir sugrįžti į namus. Pas ją ėmė lankytis lietuviai, domėtis Lietuva. G. Žilinskaitės pasakojimais apie pasikeitimus Lietuvoje, ypač apie krašto kultūrinį lygį, jie netikėjo: atseit, ji varanti tarybinę propagandą. Žilinskaitė kvietė atvažiuoti ir patiems išitikinti. Tie sakė, kad biją, jog neišvežtų į Sibirą, be to, iš Vilniaus niekur neišleidžia, o jie norėtų apsilankyti tose vietose, kur gimę, augę... Prieš išvažiuojant G. Žilinskaitėi į Angliją Antanina Biekšienė iš Biekšių kaimo davė jai Anglijoje gyvenančio savo vyro adresą ir prašė jį aplankyti. Mat Raulas Biekša vokiečių laikais dirbo policininku ir pabėgo su vokiečiais, paskui persikėlė į Angliją. Grįžti norėtų, bet bijo arešto. Lico lietuviai turi už miesto nusipirkę sodybą, kur susirenka švęsti visokių švenčių su buržuazinės Lietuvos vėliavomis ir kt. Pasilikti Anglijoje Žilinskaitės niekas neįkalbinėjo. Ligoninėje ji gydėsi tik porą savaičių. Gydymas nemokamas, bet priežiūra žymiai blo-

gesnė, negu Lietuvoje. Liga nepagydoma, Žilinskaitė daugiau važiuo tik pasimatyti su tėvu. Anglija jai paliko slegiančią išpūdį: visur privatinė nuosavybė, pinigai, gobšumas, vakerietiškos mados, šunų garbinimas... Gyventi Anglijoje niekaip nesutiktų. Atsibodo ir grįžo keletu dienų anksčiau. Šiaip kelione patenkinta, nes susitiko su tėvu. Grįžusi vėl dirba Valkininkų stotyje medicinos seserimi, nors pati negali vaikščioti: ją nuveda ir parveda slaugės.

*Švėgžda 1966 m. birželio 29 d. pranešė LTSR KGB archyvinės apskaitos skyriaus viršininkui A. Mylnikovui, kad tikrinamasis Stanislovas Meškauskas, gimęs Kelmės rajone, iš tikrųjų dirba Varėnos r. Pirčiupių kolūkio pirmininku, yra TSKP narys, darbe ir buityje charakterizuojamas teigiamai. Jį kompromituojančios medžiagos nėra. „Meškausko išvykai į Daniją neprieštaraujame. Galima panaudoti operatyvinėje veikloje tiriant turistus.“

1966 m. liepos 17 d. Švėgžda pranešė į Vilnių, jog Varėnoje gyvenanti Elena Kamarauskaitė-Gražulevičienė, g. 1937 m. Anykščių r. Niūronių k., TSKP narė, dirba Varėnos sanepideminėje stotyje laborante. Darbe ir buityje charakterizuojama tik teigiamai. Yra rajono komjaunimo biuro narė. Ją kompromituojančios medžiagos nėra. Su turistu iš JAV Jonu Lazausku E. Kamarauskaitė susipažino 1959 m., kai šis su grupe kitų turistų apsilankė Anykščius, kur ji tuomet gyveno ir pasitiko turistus. Nuo to lako susirašinėjo, o 1965 m. per Tarybų Lietuvos 25-mečio metines Vilniuje susitiko su Lazausko žmona, atvykusia su lietuvių choru. J. Lazauskas sakė, kad dirba laikraštyje „Laisvė“, yra pažangių pažiūrų. „Lazauskienei lankantis mūsų respublikoje,

Kamarauskaitę bus galima panaudoti mums reikalingais interesais“, – nusprendė tuomet kegebistai.

Papulkininkis Švėgžda, tik jau kaip KGB Druskininkų įgaliotinis, papildydamas savo 1966 m. rugsėjo 19 d. raštą aukščiau minėtam Mylnikovui, spalio 31 d. jam parašė, jog sužinojęs, kad Užuperkasės kaime 1917 m. gimusi, tačiau Valkininkų miestelyje gyvenanti Julija Rešutova ruošiasi privačiais reikalais vykti į Didžiąją Britaniją. Iš užverbuoti numatyto kandidato A gavęs papildomų žinių, kad Rešutova Britanijoje paprašys politinio prieglobsčio, priims tos šalies pilietybę ir pasiliks ten nuolat gyvenanti. „Pranešame jūsų žiniai.“

*Keliolika pažymų saugumiečiai surašė apie užsieniečių giminių mūsų žmonėms padovanotus ar pagal palikimą gautus automobilius ir motociklus. Informaciją žymiai sutrumpiname.

Majoras S. Švėgžda iš Druskininkų pranešė Lietuvos TSR KGB 2 valdybos 1 skyriaus viršininkui Kardanovskiui, jog 1966 m. pabaigoje lengvąjį automobilį „Volga“ iš „Vnešposyltorgo“ gavo Užuperkasės kaime gyvenęs Valkininkų kunigas Antanas Jašmantas. Du jo broliai per II pasaulinį karą išvyko į JAV ir gyvena pasiturinčiai. Motociklą „Iz-Jupiter“ 1967 m. balandžio mėn. gavo Alfonsas Krivas, gimęs Perlojoje, tačiau gyvenantis Varėnoje ir dirbantis vyr. inžinieriumi Varėnos medžio apdirbimo įmonėje. JAV gyvena motinos sesers duktė Rita Bratlej, kuri po dėdės Jono Stoškaus mirties gavo 5000 dolerių ir 500 \$ pervedė A. Krivui.

Lietuvos KGB 2 vald. 1 sk. viršininkui Švėgžda 1968 m. spalio 10 d. pranešė, jog po 1967 m. liepos 1 d. Varėnos r. ne vertingus daiktus, apmokė-

tus užsienio valiuta, gavo: Perlojos gyventoja Antanina Važgienė, dirbanti eksperimentiniame ūkyje, iš JAV gyvenančios sesers gavo motociklą M-63; Perlojos pensininkė Rožė Iksalienė iš JAV gyvenančio vyro Vinco Iksalos gavo automobilį „Zaporožietis-965 A“. V. Iksala vokiečių laikais tarnavo Plechavičiaus armijoje ir išbėgo į Vakarus. Jis siunčia daug siuntinių savo vaikams: sūnui Albinui, Varėnos autotransporto kontoros šoferiui, ir dukrai Onai, siuvimo ateljė siuvėjai.

Saugumiečio Kuro 1971 m. balandžio 27 d. pažymoje rašoma, jog 1969 metais mašinas gavo: 1) Alfonsas Iksala iš Perlojos. Po karo su motina buvo išstremtas į tolimus TSRS rajonus. 2) Ona Sakalauskaitė-Jurgevičienė, gyv. Valkininkuose, kolūkietė. Ji gavo automašinas M-412 „E“ ir M-408 „E“. Pirmąją pardavė vyro broliui Jonui Jurgelevičiui, gyv. Varėnoje. Automobilius gavo ir dvi Onos seserys bei brolis Petras Sakalauskas Nėdzingėje; pastarasis M-408 gavo kaip palikimą po tetos mirties, kuri į JAV išvyko buržuaziniams laikais. 3) Liudvika Lusaitė-Sediak, gyv. Papiškių kaime, Matuizų tarybinio ūkio darbininkė, gavo automašinę ZAZ-966, kurią pardavė buv. Matuizų t. ū. direktoriui Rutkauskui. Liudvikos sesuo Marė Lusaitė iš Papiškių irgi gavo ZAZ-966, kurią pardavė Vydenių t. ū. zootechnikui Vytautui Jovaišiui. Seserys mašinas gavo kaip mirusio dėdės, išvykusio buržuaziniams laikais, palikimą. 4) Aldona Valatkaitė iš Kamorūnų, Vydenių t. ū. darbininkė, gavo GAZ-21 „R“, Aldonos sesuo Dana Valatkaitė-Jakubovskaja, gyv. Rūdiškėse, irgi tokią pačią automašinę. Seserys jas gavo kaip tėvo Jono Valatkos palikimą. Tėvas buvo keliskart atvažiavęs į Vilnių ir susitikęs su dukterimis. 5) Františekas Kviatkovskis, gyvenantis Baltarusijos Varenavo r. Ginelių kaime ir dirbantis Dubičių t. ūkyje, gavo dvi automašinas M-408 „IE“: vieną užregistravo Varenave, kitą Varėnoje ir pardavė Dubičių t. ū. kinomechaniku dirbančiam giminaičiui Alfonsui Akulavičiui. Automobilius Kviatkovskis gavo po dėdės mirties. 1970 metais dovanų gavo Vincas Junča, dirbantis P. Cvirkos kolūkyje. Teistas pagal RTFSR BK 58 str. 1a p. kaip baudėjas. Gavo M-408 „IE“ po JAV mirusio Damino Junčos mirties, kuris išvyko buržuaziniams laikais. Zofija Vilkauskienė iš Laukininkėlių k., T. Tamulevičiaus kolūkio kolūkietė, gavo M-408 „IE“. Kuro pažymą 1971 m. gegužės 3 d. papildęs Švėgžda į Vilnių siųstame rašte. Apie automobilius ir motociklus jis vėl rašė 1972 m. birželio 7 d. Pranešė, ką 1971 m. balandžio 1 d. – gruodžio 31 d. gavo Varėnos rajono gyventojai (17 asmenų). Apie 1972 m. gautus automobilius į Vilnių parašė 1973 m. kovo 3 d.

(gavo 12 asmenų).

Pasak Kuro 1976 m. gruodžio 8 d. pažymos apie 1975 m. gautus automobilius, iš JAV mirusio Jono Švedo palikimo juos gavo 4 asmenys. Automobilius taip pat gavo Jonas Martūnas iš Lynežerio po brolio Domininko mirties JAV (mašinę padovanojo sūnui Zigmui, jaunesniajam moksliniam bendradarbiui Vilniuje) ir Ona Grigūnienė, gyv. Radžiūnų k., kaip JAV mirusio brolio Juozo Dambrausko palikimą. Kuro 1977 m. gruodžio 30 d. pažymoje apie tais metais gautus automobilius ir motociklus paminėti 3 nauji asmenys ir pakartota, ką anksčiau gavę 8 asmenys. Atskirą pažymą 1978 m. gruodžio 1 d. P. Kuras sukūrė apie automobilį gavusį Praną Jaskonį. 1979 m. gegužės 11 d. pažymoje Kuras rašo apie tai, jog Marė Čiočienė, gyvenanti Krokšlyje, po brolio Jono Švedo mirties JAV, Niujorke, savo vardu 1975 m. gavo M-408 ir M-412, 1977 m. irgi dvi tokias pačias automašinas, o 1979 m. GAZ-24. Visas mašinas ji padovanojo sūnams ir žentui. LKP Varėnos RK inžinierius Albinas Varnaitis pagal įgaliojimą 1979 m. GAZ-24 atvarė iš Maskvos į Vilnių ir įrašė į įskaitą, už ką gavo 300 rub. Jis nėra M. Čiočienės giminaitis, padarė tai tik prašomas jos sūnaus Juliaus Čiočio, norėdamas užsidirbti pinigų. Apie A. Varnaičio poelgį informuotas RK I sekretorius J. Bazys.

KGB Druskininkų m. operigaliojimo vyr. leitenanto I. Zinkevičiaus 1980 m. sausio 9 d. pažymoje apie 1975-1978 m. gautus automobilius paminėti 6-ųjų automobilių 4 gavėjai. Apie automobilius, gautus kaip palikimą ar dovanas, yra P. Kuro 1983 m. sausio 25 d. pažyma. Joje rašoma, kad 1982 m. Petras Skaržinskas, Varėnos dujų ūkio kontoros šaltkalvis, kaip palikimą po motinos sesers Zenės Česnulevičienės mirties JAV gavo VAZ-2013; teta prieš karą išvažiavo iš Mergežerio. Pranas Jaskonis iš Antakalnio, II gr. invalidas, iš Kanadoje gyvenusio dėdės Petro Zmuidzinavičiaus palikimo 1977 m. jau gavęs dvi automašinas, 1982 m. už užsienio valiutą vėl pirkė du automobilius GAZ-24. Jomis važinėja sūnūs Stasys ir Vincas. Stanisovas Zubkauskas, Vilniaus prekinės gelež. stoties darbininkas, gyv. Valkininkų gelež. stotyje, iš JAV gyvenančios motinos Helen Skarks gavo VAZ-2103. Motiną 1943 m. vokiečiai išvežė darbams į Vokietiją, po karo moteris pervaziavo į Angliją ir vėliau į JAV. S. Zubkauskas yra Valkininkų bažnyčios komiteto narys, „kitos kompromituojančios medžiagos apie jį ir giminaičius neturime.“ „Ar S. S. Zubkauskas yra paslapčių turėtojas, mums nežinoma, todėl 1983 m. plane numatoma jį labiau stebėti ir tikrinti.“

Bus daugiau

Vytautas Valentinas
ČESNULIS